

AMB LES ESPARDENYES MÉS GASTADES

AÏDA LORENZO I ESTHER LLORENÇ
RESPONSABLES DE L'ASSOCIACIÓ
DE REPRESALIATS PEL FRANQUISME

Quanta gent va morir afusellada a Catalunya víctima de la repressió franquista? Amb certesa, no ho sabrem mai. Els historiadors calculen que uns 4.000 republicans van ser passats per les armes després d'haver estat jutjats en uns consells de guerra rigorosíssims, moltes vegades en grup, unes paròdies de judicis en què ni un d'ells no va poder ser defensat dignament. Cap possibilitat de sortir-se'n.

XAVIER CORTADELLAS > TEXT

La víctima més coneguda de totes és el president Companys. A Girona, Carles Rahola, que va ser afusellat sol el 15 de març del 1939 a les parets del cementiri del carrer del Carme. Rahola, però, havia estat jutjat el dia 1 de març, amb vuit persones més, una de les quals, Joan Lorenzo Alcalde, afusellat el dia 8 de març, era el pare i l'avi, respectivament, d'Aïda Lorenzo i d'Esther Llorenç. Entre les víctimes, hauríem d'afegir-hi els republicans que van morir sense cap judici en una cuneta, assassinats per les bales dels militars, dels falangistes o dels simpatitzants del franquisme. I, encara també, tots aquells que van sobreviure en uns camps de concentració en condicions inhumanes, víctimes d'una repressió que va marcar-los per sempre i que en molts de casos va acabar portant-los així mateix a la tomba.

L'Associació de Familiars de Represaliats pel Franquisme lluita perquè la memòria de totes aquestes víctimes no es perdi. També, naturalment, perquè es faci justícia. Aïda Lorenzo és la presidenta de l'Associació; Esther Llorenç, la seva filla, la secretària; Carolina Rahola, la presidenta d'honor. Tenen una junta formada per mitja dotzena de persones i fan un parell o tres d'assemblees a l'any. Van començar les seves activitats el 2003, i una de les primeres accions va

El primer objectiu és restituir la dignitat de les persones afusellades o empresonades per la repressió franquista. Volen que s'anul·lin els consells de guerra que els van fer i que se'ls consideri víctimes

>> Primer full d'un consell de guerra, febrer-març de 1939.

ser demanar que s'anul·lessin els consells de guerra; encara no ho han aconseguit. Avui, aquesta associació està formada per 750 famílies repartides per tot Catalunya. Totes comparteixen la desgràcia d'haver tingut un avantpassat –un pare, un germà, qualsevol altre familiar– executat pel franquisme o empresonat. Setanta anys més tard dels primers afusellaments, bona part de la gent de l'associació és molt gran, els testimonis es van perdent. És per això que l'Esther els entrevista, els grava, ho guarda a l'ordinador i ho transcriu quan

LES ÚLTIMES HORES

Josep Turon va estar durant molts mesos a la «nevera» esperant de ser executat. Ens ha deixat un testimoni escrit colpidor. Explica els tristos moments d'espera dels presos abans de ser afusellats.

«Aquí a la cel·la fa molts de dies que no hi ha hagut “picada” [afusellament], estem tots molt tranquils, sense que això vulgui dir que estem desmemoriats, ja que cada dia se'n parla una o moltes vegades; però, pel que expliquen, les tres o quatre hores que es passen la nit que hi ha llista són terribles de l'angúnia que es viu, i les nits següents també molt esgotadores pel malson viscut, el record dels companys que falten, la inseguretat de reproduir-se aquell dia o l'endemà i, naturalment, la tranquil·litat i les hores alegres estan en intensitat directa amb la llunyania de la data de l'última nit tenebrosa. [...] En adonar-nos que hi havia “picada” tots els de la cel·la es posaren a endreçar llurs coses, encarregar-se-les uns als altres, escriure ratlles d'acomiadament, les veus lleugerament alterades per l'alteració del moment... ajaguts al matalàs, alguns sense despullar-se; els més, amb la roba més ordinària que han trobat en llurs sarrons i les espadenyes més usades, a punt de posar, anant fumant i parlant i comentant, entre curts silencis. Un d'ells es queixa de trobar-se malament i això que el dia abans la seva dona li assegurava que tenia la pena commutada. La tensió nerviosa es dobla, triplica... Algun s'adorm; jo ho faig a un quart de dotze: Una hora després un company em desperta, avisant-me que no poden trigar a encendre els llums... Uns moments

després s'encenen els llums. Tot seguit el forrellat. Passos cap a la nostra cel·la. Obren: entra el funcionari auxiliar amb una llista que prova de llegir. “... Àngel...” Passen uns segons, en Sapiña [antic oficial de presons] entra. Pren la llista en les seves mans i llegeix: “Àngel Jordi”. L'interessat respon. S'aixeca. Agafa un jersei. S'acomia da un a un de nosaltres, desitjant-nos millor sort. En Sapiña, amb veu trista, a punt d'alterar-se: “Enric Costa”. Aquest està vestit. Respon. Fa un pas vers la porta. Camina aclaparat cap a fora. Sapiña segueix: “Joan Coronas”. I es fica la llista a la butxaca. L'anomenat respon “Ja hi som”. Comença a vestir-se amb gran serenitat. Diu: “Després de nou mesos i mig d'ésser a la nevera ara han trobat l'hora”. “Que hagin de matar innocents!” Ja vestit agafa una pastilla de xocolata del sarró. S'abraça i acomiada del seu cunyat que jeu al seu costat. S'acomia da cada un de nosaltres amb paraules d'ànims. Els oficials tanquen la porta. Sentim obrir la del costat. Pocs moments després tornen a tancar-la: n'han tret un. Tanquen el forrellat de la “nevera”. Trucant a la paret, rebem i transmetem a les altres cel·les el nombre de companys sortits de cada una. Els tanquen els llums. Els silencis s'allarguen...».

PER SABER-NE MÉS: *Revista de Girona* 229, març - abril 2005.

pot, i també recull tots els documents que li arriben. Tot plegat perquè la memòria no es perdi.

Hem volgut parlar amb l'Aïda i l'Esther, tot aprofitant el dia que van venir a lliurar-nos la peça que publiquem conjuntament amb aquest article. En aquesta peça donen notícia dels tres primers consells de guerra que es van celebrar a Girona; hi recullen un testimoni escruixidor. «Heu de pensar que, abans de ser afusellats, molts d'aquells homes es vestien amb la roba més vella i amb les espadenyes més gastades que tenien. Guardaven els millors vestits per a les seves famílies». Fins ara, l'Associació de Familiars de Represaliats pel Franquisme ha comptabilitzat 582 gironins afusellats, entre els quals només dues dones: Salvadora Catà, que feia la bugada als militars, i Matilde Sabaté, que va ser mestra del franquisme. 520 gironins van ser executats a les parets del cementiri de Girona, 2 a Llei-

da, 1 a Saragossa i 53 al Camp de la Bóta, a Barcelona. La majoria entre 1939 i 1942. Les últimes víctimes van ser els quatre companys d'en Quico Sabater, que la Guàrdia Civil va matar el 4 de gener de 1960 al mas Cla-

ra. No tenim prou espai per poder publicar la llista sencera. Poden trobar-la a *El sumari del president Companys i altres causes*.

>> *El cementiri de Girona, els anys cinquanta.*

70 ANYS DE LA REPRESSIÓ FRANQUISTA

Aquest any commemorem el trist aniversari dels 70 anys del començament de la repressió franquista a les comarques gironines. El 4 de febrer de 1939, Girona va ser ocupada per les tropes franquistes. Els militars colpistes van decidir aplicar una repressió ferotge, instal·lar un clima de terror constant dins el qual es desenrotllà una repressió sistemàtica de tots els ciutadans que havien participat en la vida associativa, política, cultural del país i altres.

L'1 de març de 1939, es van celebrar a Girona els tres primers consells de guerra sumaríssims d'urgència. El primer consell de guerra de les comarques de Girona començà a 2/4 de 10 del matí contra 8 persones.

- Lluçia Vila Corominola, de 36 anys, solter, lampista, natural de Cassà de la Selva i veí de Salt.
- Jaume Costa Costa, de 33 anys, casat, mecànic, natural i veí de Salt.
- Josep Masmitjà Guinó, de 31 anys, casat, mecànic i comerciant, natural de Begudà i veí de Salt.
- Daniel Puig Font, de 28 anys, casat, pagès, natural de Bonmatí i veí de Salt.
- Josep Bardera Carreras, de 39 anys, casat, pagès, natural de Montfullà i veí de Salt.
- Lluís Gelis Expósito, de 36 anys, casat, industrial, natural de Freixenet i veí de Salt.
- Josep Carreras Planella, de 45 anys, casat, peó metal·lúrgic, natural i veí de Salt.
- Joan Fabra Vicens, de 44 anys, casat, rellotger, natural de Sant Climent i veí de Girona.

El fiscal demanà la pena de mort per a 7 dels acusats. Aquest judici no va durar ni una hora.

A les 11 del matí començà el segon consell de guerra, contra 8 persones més.

- Rafael Serra Casadevall, de 39 anys, casat, ferrer, natural de Serinyà i veí de Bordils.
- Marcel·lí Perich Expósito, de 34 anys, pagès, casat, natural i veí de Bordils.
- Miquel Batet Sau, de 36 anys, casat, comerciant, natural de Cullà i veí de Bordils.
- Josep Aliu Maurici, de 31 anys, casat, guarnicioner, natural de Salt i veí de Bordils.
- Lluís Julià Gich, de 43 anys, casat, flequer, natural i veí de Bordils.
- Escolàstica Vila Planes, de 28 anys, casada, natural i veïna de Bordils.
- Sebastià Sitjà Junyent, 45 anys, casat, xofer, natural de Vilajuïga i veí de Girona.
- Antoni Tixé Casú, de 32 anys, casat, transportista, natural i veí de Bordils.

El fiscal demanà la pena de mort contra 4 dels acusats.

A 2/4 d'1 començà el tercer consell de guerra contra 8 persones més.

- Agustí Armengol Mateu, de 40 anys, casat, empleat, natural i veí de Girona.

- Francesc Giménez Gutiérrez, de 47 anys, casat, agutzil del jutjat de primera instància de Girona, natural de Pontefría de Granada i veí de Girona.
- Josep Díaz Guerra Calabuig, de 42 anys, casat, guàrdia civil, natural de Torrijos (Toledo) i veí de Girona.
- Jacint Grau Batlle, de 41 anys, casat, guàrdia civil, natural i veí de Girona.
- Joan Lorenzo Alcalde, de 39 anys, casat, natural de Florida de Liébana (Salamanca) i veí de Figueres.
- Carles Rahola Llorens, de 58 anys, casat, funcionari, natural de Cadaqués i veí de Girona.
- Joan Gimbernà Padrosa, de 27 anys, casat, cambrer, natural de Cornellà de Ter i veí de Girona.
- Josep Camps Nonell, de 47 anys, casat, industrial, natural de Celrà i veí de Girona.

El fiscal demanà pena de mort contra 6 dels acusats.

L'1 de març de 1939 el tribunal militar de Girona condemnà 11 persones a mort. El 8 de març foren afusellades 10 persones per la Guàrdia Civil a les tàpies del cementiri de Girona. Va ser el primer afusellament de les nostres comarques.

El 15 de març de 1939 a les 5 del matí va ser afusellat tot sol Carles Rahola Llorens, per la Guàrdia Civil. Segon afusellament de Girona. La repressió franquista durant l'any 1939 a les comarques de Girona va ser molt dura: 370 persones van ser afusellades durant aquest any a les tàpies del cementiri de Girona.

Els dies pitjors van ser el 25 d'abril de 1939, en què van ser afusellades 28 persones, l'11 i 12 de maig de 1939, 80 afusellaments en dos dies, i el 28 de juliol de 1939, en què es van executar 69 persones.

Després d'haver passat uns dies en les presons més properes al seu domicili (per exemple els detinguts de la Garrotxa anaven a la presó d'Olot, els de la Selva a Santa Coloma de Farners, els de l'Alt Empordà a Figueres, etc.), les persones detingudes pel règim franquista a les comarques gironines sempre acabaven finalment a la presó provincial de Girona, situada en el seminari diocesà. Els primers dies de repressió el seminari-presó era utilitzat per homes i dones. Al principi de l'any 1940, les dones van ser traslladades al convent de les religioses adoratrius, habilitat com a presó de dones, i el 1942 els homes detinguts a la presó del seminari van anar a peu, emmanillats de dos en dos, a Salt, al convent de les monges de Santa Clara, habilitat com a presó fins al 1967.

Aïda Lorenzo, *presidenta de l'Associació de Familiars de Represaliats pel Franquisme.*

Esther Llorenç, *secretària i portaveu.*

Per saber-ne més:

El sumari del president Companys i altres causes. Aïda Lorenzo i Esther Llorenç. Llibres dels Quatre Cantons. CCG Edicions. Girona, setembre 2008.

**>> Joan Lorenzo Alcalde,
Josep Turon Mir,
Miquel Mas Solà,
Salvadora Catà Verdura,
Carles Rahola Llorens,
Matilde Sabatè Grisó
i Josep Masmitjà Guinó.**

L'única associació d'aquest tipus en tot Catalunya

«L'any 2003, quan vam fundar l'associació, tot van ser promeses. Tinc unes cartes de Zapatero, abans de ser president, en què ens animava i ens prometia que ens ajudaria en tot el que poguéssim. Ens el vam creure i vam presentar una demanda a Madrid per tal que anul·lessin 74 consells de guerra, entre els quals el d'en Carles Rahola i el del meu pare. Va ser la primera cosa que vam fer com a associació», diu l'Aïda. Tampoc no deixa gaire millor el conseller Saura. «No som afins al PSUC i això es nota. A l'acte informatiu que va convocar el mes d'octubre per explicar el procés que pensava seguir per tal que s'anul·lés la causa contra el president Companys, no ens van convidar i va acabar expulsant els membres de la Comissió de la Dignitat. Si, oficialment, ni tan sols el president Companys no està considerat una víctima, ¿com podem aconseguir que s'hi considerin tots els altres en la Llei de la memòria històrica de l'Estat espanyol?»

L'Associació de Familiars de Represaliats pel Franquisme no demana diners, ni cap altre tipus de compensació. Regularment, organitza xerrades sobre la guerra i la repressió posterior amb historiadors i testimonis. Aquests

dies, coincidint amb el setantè aniversari dels primers afusellaments, tenen la intenció de fer un homenatge a la República en què participarà l'historiador Rafael Torres, entre altres; amb l'Orquestra de Cambra de l'Alt Empordà, volen fer a Girona un concert d'homenatge a les víctimes del franquisme; finalment, amb l'ajuda de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà i de l'Arxiu Històric de Girona, han organitzat una exposició itinerant sobre la repressió franquista: «Setanta anys dels primers consells de guerra a les comarques de Girona», que comença explicant què és un consell de guerra i ho exemplifica amb alguns dels primers que es van fer i amb uns quants casos particulars de republicans jutjats, afusellats o empresonats. Si tot va tal com tenen previst, l'exposició s'inaugurarà a començament del mes

**Avui, aquesta associació
està formada per 750
famílies repartides
per tot Catalunya.
Totes comparteixen
la desgràcia d'haver
tingut un avantpassat
executat pel franquisme
o empresonat**

de març a Figueres. Un mes més tard, tenen la intenció de portar-la a Girona; també, al Museu de l'Exili de la Jonquera. Els agradaria que es pogués veure a tot Catalunya.

Acabem. El primer objectiu d'aquesta associació és restituir la dignitat de les persones afusellades o empresonades per la repressió franquista. Volen que s'anul·lin els consells de guerra que els van fer i que se'ls consideri com unes víctimes. «Jo mateixa», continua l'Aïda, «m'hi considero. Van matar el meu pare quan tenia 13 mesos. No havia fet res: era guàrdia civil i s'havia mantingut fidel a la República. Durant la postguerra, a Figueres, que és on vaig tornar a viure d'ençà del 1999 i on l'associació té el pis que els he cedit, tant la mare com jo vam ser moltes vegades acusades de ser la dona i la filla d'un republicà. L'any 1957, no vaig poder més i vaig decidir exiliar-me a París. Però vaig voler que l'Esther, la meua filla, naixés a Figueres».

La guerra fa molt de temps que va acabar. Les conseqüències, però, no són gens lluny. L'Associació de Familiars de Represaliats pel Franquisme és entre nosaltres per recordar-ho.

Xavier Cortadellas és professor.